

Сергій Пугач

ВИЗНАЧЕННЯ РІВНІВ СФОРМОВАНOSTІ ПРАВОВОЇ КОМПЕТЕНТНОСТІ МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ З ОБЛІКУ І ОПОДАТКУВАННЯ

В умовах адаптації української системи освіти до вимог європейського освітнього середовища та формування конкурентного з європейським ринку праці зросли вимоги до якості підготовки майбутніх фахівців і, відповідно, закладів освіти, які її здійснюють. На Лісабонській конференції «Про визнання кваліфікацій, що належать до вищої освіти в європейському регіоні» у 1997 році була прийнята рішення про використання компетентнісного підходу для визначення результатів освіти. Наразі недостатньо оволодіти сталим набором професійних знань, умінь, навичок і компетенцій, адже під компетентністю розуміється також постійне самовдосконалення та навчання протягом життя. Тобто результатом фахової підготовки випускників у ЗВО визначено формування певного рівня їхньої компетентності як сукупності професійних і загальнокультурних компетенцій.

На думку багатьох дослідників, головною відмінністю компетентнісного підходу від традиційного стали зміни в системі оцінювання результатів освіти. При традиційному підході оцінюються знання та вміння, а за компетентнісним підходом оцінюється практична спроможність випускника застосувати набуті під час навчання знання та вміння на практиці в складних умовах ринкового середовища, що постійно змінюються. Але адекватне оцінювання здобутих студентами результатів освіти в умовах індивідуального підходу є доволі складним завданням, тому що потребує коректного проведення якісного і кількісного аналізу їхніх знань, умінь, навичок, компетенцій і особистих якостей. Проведення такого оцінювання потребує великих витрат сил і часу на проведення необхідних розрахунків або розробки спеціалізованих комп'ютерних програм. Адже проблема оцінювання рівня компетентності студентів наразі не стандартизована, тому ЗВО мають самостійно розробляти засоби для оцінювання набутих як у процесі навчання, так і після його закінчення професійних і загальнокультурних компетенцій і відповідно рівня компетентності.

Результати дослідження

В більшості випадків навчальні заклади розробили та користуються якісними, а не кількісними показниками оцінювання сформованого у процесі навчання у ЗВО рівня компетентності. Розроблені системи оцінювання у більшості випадків ґрунтуються на регулярному експертному оцінюванні за певними критеріями; опитуванні співробітників, студентів, роботодавців; визначенні рівнів засвоєння студентами навчальних дисциплін; державній атестації випускників та ін., відповідно до потреб суспільства та конкретних роботодавців (Штимак, 2015, с. 111).

Правова компетентність майбутніх фахівців з обліку і оподаткування має такі компоненти: когнітивний, мотиваційний, діяльнісний, рефлексивний, інформаційно-логічний; визначено також зміст зазначених компонентів. З метою аналізу стану формування правової компетентності фахівців з обліку і оподаткування, вважаємо за доцільне визначити критерії, показники та рівні її розвитку. Оцінити рівень формування правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування можна за допомогою комплексу критеріїв і показників, що визначені на основі наукового обґрунтування як в теоретичному, так і у практичному плані.

Питаннями оцінювання рівнів компетентності як результату освіти присвячено роботи як українських, так і зарубіжних вчених, зокрема Н. Гузій, О. Дерев'янка, С. Іванової, М. Ільїна, Є. Калицького, О. Ключової, С. Кузнєцова, С. Нагорняк, О. Новікова, О. Поліщук, Н. Розіної, В. Ротара, Н. Сикорської, В. Ситяніна, В. Тернопільської, В. Федієнка, Н. Яворської та ін.

На думку О. Лазарева (2014, с. 212), у процесі відбору критеріїв потрібно врахувати, що формування досліджуваної компетентності здійснюється у взаємозв'язку, цілісності та взаємовпливі особистості майбутнього фахівця, навчальної діяльності, сформованих педагогічних умов, життєвих подій і ситуацій професійної комунікації, а також необхідно взяти до уваги роль і місце зазначеної компетентності в структурі професійної діяльності. В. Федієнко (2009, с. 15) визначив, що процес вимірювання здійснюється шляхом «встановлення кількісного відношення між певною характеристикою об'єкта й деякою величиною, яка приймається за еталон». Таким еталоном у педагогічних дослідженнях уважають критерії.

Однак в різних педагогічних дослідженнях є певні відмінності у підходах до визначення критеріїв:

– критерій є ідеальним уявленням суб'єкта оцінювання того, яким має бути об'єкт в ідеалі; критерій є тим, відносно чого визначається реальний стан об'єкта (Гусаковський, 2006, с. 15);

– якості, властивості, ознаки досліджуваного об'єкта, що дають можливість дійти висновків про його стан, рівень розвитку та функціонування (Губа, 2010, с. 300);

– потрібна та достатня умова виникнення або існування явища чи процесу (Курлянд, 1992);

– ідеальний взірець для порівняння з реальними явищами, за допомогою якого можна встановити міру відповідності, наближення до заданої моделі сформованості певного педагогічного явища (Тернопільська, Дерев'яно, 2012);

– ознаки, за якими встановлюється ступінь відповідності педагогічної діяльності цілям, стандартам, нормам (Кремень, 2008, с. 435);

– найзагальніша ознака, на підставі якої оцінюють і порівнюють реальні педагогічні явища, в цих випадках ступінь вияву, якісна сформованість, визначеність критерію визначають у конкретних показниках, для яких також характерна низка ознак (Галімов, 2004, с. 93).

У процесі визначення критеріїв сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування вважаємо за доцільне врахувати ознаки критеріїв, які визначені в дослідженнях О. Новікова: об'єктивність (настільки, наскільки це можливо в педагогіці), адекватність, валідність (тобто критерій має оцінювати саме те, що дослідник хоче оцінити), повнота оцінки (сукупність критеріїв має доволі повно охоплювати всі суттєві характеристики досліджуваного явища) (Новіков, 2010, с. 142–143). Дослідниця С. Іванова (2010, с. 153) зазначає, що критерії також мають відображати динаміку вимірюваної якості в просторі й часі та розкриватися через показники, за інтенсивністю прояву яких можна робити висновки про рівень сформованості певного критерію.

Про рівень розвитку досліджуваного педагогічного об'єкта за певним критерієм свідчать зміни у виділених показниках. Як вважають В. Тернопільська, О. Дерев'яно (2010, с. 265), показник – це кількісні або якісні характеристики сформованості якості, властивості, ознаки об'єкта, що вивчається, ступінь сформованості того або іншого критерію. В. Багрії (2012, с. 10) вважає показник якісною та кількісною характеристикою критерію й обґрунтовує, що в процесі визначення показників педагогічної діяльності потрібно дотримувалися таких вимог: чіткість змісту, можливість їх виміряти, системність показників, гнучкість, адаптивність, здатність відобразити всі можливі зміни об'єкта; результативність та ефективність визначених показників.

Аналогічної думки дотримується й Н. Гузій (2007, с. 372), яка вважає, що критерії та показники педагогічного явища мають бути однозначними (однаково трактуватись в межах цього дослідження), адекватними (відповідати природі явища, що досліджується), обґрунтованими (правомірно диференціювати рівні розвитку явища), надійними (здатними мінімізувати розходження в ситуації повторного оцінювання), відображати всі складові явища.

Критерії та показники правової компетентності розглядалися багатьма авторами для різних фахових категорій працівників. Зокрема, В. Ситянін (2010) досліджував процес формування правової компетентності науково-педагогічних працівників вищої школи. В його дослідженні визначені показники сформованості для кожного компонента правової компетентності: мотиваційно-ціннісний (обізнаність, інтерес, особистісний сенс у здобутті правових знань, усвідомлене ставлення до права як цінності, наявність позитивних правових установок); когнітивний (повнота правових знань, вміння аналізувати, узагальнювати правову інформацію, порівнювати правові факти і явища тощо), поведінковий (здатність реалізувати правові норми у безпосередній практичній діяльності, ефективність цієї діяльності, правова комунікативність).

Н. Ржевська (2016, с. 98–99) розглядала проблему формування правової компетентності майбутніх бакалаврів із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності й виокремила такі показники її сформованості: психомоторний, когнітивний, мотиваційно-ціннісний, які ґрунтуються на структурному змісті правової компетентності та відображають суть кожного компонента (аксіологічного, гуманістичного, когнітивного, емпіричного, акмеологічного). Показниками визначених критеріїв дослідниця вважає визнання значимості правових цінностей, сформованість професійних мотивів до набуття правових знань, знання основ теорії держави та права, правових основ підприємництва, вміння застосовувати правову інформацію у професійній діяльності, здатність нормативно обґрунтувати прийняті рішення.

Однак вважаємо, що таке оцінювання формування правової компетентності є неоднозначним, оскільки три виділені критерії не повністю описують зміст п'яти компонентів правової компетентності. Крім того, з наведених показників повністю оцінити можна лише правові знання, яких набули студенти, а оцінка інших показників не завжди можлива та доцільна.

С. Кузнецов (2011, с. 6) виокремив критерії та показники сформованості соціально-правової компетентності майбутнього фахівця з фізичної культури і спорту: пізнавальний критерій (указує на розвиток когнітивного компонента), показниками якого є наявність соціально-правових знань; практичний критерій (указує на розвиток діяльнісного компонента) показниками якого є сформовані вміння і навички соціально-правової діяльності; особистісний критерій (указує на розвиток ціннісно-мотиваційного компонента), показниками якого є спрямованість особистості на загальнолюдські цінності.

А. Анікіна та П. Постніков досліджували формування правової компетенції в процесі фахової підготовки педагогів. На їхню думку, критеріями сформованості правової компетентності є:

- професійно-правова спрямованість (виявляється у ставленні особистості до права як цінності);
- професійно-правова поінформованість (містить сукупність правових і педагогічних знань, актуальних для розв'язання педагогом професійних завдань);
- професійно-правова активність (полягає у самостійному пізнанні правових явищ, розв'язанні професійних завдань з позицій права);
- професійно-правова самооцінка (здатність до аналізу й оцінювання своєї поведінки з позиції її правомірності) (Анікіна, & Постніков, 2012, с. 25).

В. Ротар (2014) визначив такі критерії правової компетентності фахівця пожежної безпеки на основі когнітивного, операційно-діяльнісного та ціннісно-мотиваційного компонентів: правові знання, професійна позиція, правовий досвід та правові вміння. Н. Коваленко (2008, с. 56) пропонує такі критерії та показники сформованості правової культури студентської молоді: інтелектуальний (знання основних правових понять і норм); оцінний (оцінювання явищ правової дійсності з позицій законності, справедливості та доцільності); емоційний (позитивні чи негативні емоції щодо явищ правової дійсності); мотиваційно-ціннісний (правове вдосконалення; морально-ціннісна мотивація в процесі засвоєння правових знань; ставлення до права й закону); вольовий (прагнення і внутрішня готовність студентів до розвитку правосвідомості та правової культури; здатність проявити духовний імунітет до вчинення правопорушень); поведінковий (діяльність студентів, спрямована на творчий розвиток та стимулювання професійної активності; законність, активність, результативність, діяльність у застосуванні правових норм). С. Нагорняк (2018, с. 132) на основі сутнісних характеристик правосвідомості студентів коледжів спеціальності «Правознавство» визначила такі критерії та показники її сформованості: пізнавально-інформаційний (правові знання, правові оцінки, правові погляди, переконання, уявлення); емоційно-ціннісний (ціннісне ставлення до законодавства, емоційне ставлення до права та правових явищ, усвідомлення необхідності соціально-правової діяльності); діяльнісний (мотиви правової поведінки, правові традиції, настанови, готовність до правомірних дій).

Грунтуючись на проведеному аналізі теорії та практики оцінювання правової компетентності в процесі підготовки фахівців неюридичних спеціальностей, нами обґрунтовані такі критерії та показники (таблиця 1).

Таблиця 1 - Критерії та показники оцінювання формування правової компетентності

Компоненти	Критерії	Показники
Когнітивний	Пізнавальний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Наявність загальних знань з теорії держави та права. 2. Наявність та повнота галузевих правових знань щодо регулювання економічної діяльності на різних рівнях. 3. Рівень розуміння та оперування юридичною термінологією. 4. Рівень розуміння юридичних текстів.

Продовження таблиці 1

Мотиваційний	Цільовий	<ol style="list-style-type: none"> 1. Усвідомлення значущості правових знань для майбутнього професійного самовдосконалення. 2. Наявність прагнення до збагачення правових знань і практичних навичок у сфері правового регулювання господарської діяльності. 3. Готовність до подолання труднощів, що пов'язані з юридичною стороною діяльності суб'єкта господарювання. 4. Стійке бажання розвивати фахову компетентність.
Діяльнісний	Практичний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уміння орієнтуватися в юридичному полі в процесі виконання фахових завдань. 2. Уміння здійснювати господарську діяльність, вибираючи оптимальний правовий варіант з декількох можливих. 3. Уміння аргументувати прийняті рішення, опираючись на наявну правову інформацію. 4. Здатність знаходити альтернативні підходи та рішення на підставі наявних норм права й положень законодавства у фаховій діяльності.
Рефлексивний	Особистісний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Знання основ самовиховання, самоконтролю. 2. Наявність знань про методи та способи самоаналізу. 3. Здатність до самовдосконалення. 4. Уміння свідомо контролювати результати своєї діяльності, рівень власного розвитку, динаміку особистісного зростання.
Інформаційно-логічний	Результативний	<ol style="list-style-type: none"> 1. Уміння аналізувати юридичні документи, які необхідні в процесі виконання фахових завдань. 2. Наявність інтегрованої сукупності умінь для ефективної роботи з правовою інформацією, що дозволяє ефективно її використовувати для вирішення професійних завдань. 3. Уміння критично осмислити, систематизувати, якісно оцінити та використати правову інформацію для розв'язання поставленого завдання. 4. Уміння прогнозувати результати прийнятого рішення, використовуючи наявну правову інформацію та прогнози розвитку правового поля в найближчому майбутньому.

Використання зазначених критеріїв і показників правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування передбачає визначення рівнів її сформованості, тобто послідовність змін якісних станів системи.

Рівень розвитку компетентності в педагогічному дослідженні використовується як шкала її вимірювання та визначається набором об'єктивних чинників – критеріїв і показників, що дають змогу комплексно оцінити педагогічне явище та зробити висновки про стан формування правової компетенції майбутніх економістів.

Науковці на свій розсуд установлюють кількість рівнів досліджуваного педагогічного явища та, відповідно до логіки кожного рівня, наповнюють його відповідним змістом.

Значна частина дослідників, які вивчали питання фахових компетентностей, виділяють такі рівні їх сформованості:

- вузький, достатній, широкий (В. Введенський, 2003, с. 52);
- початковий, нормативний, активний, креативний (Луговська, 2013);
- адаптивний, локально-моделювальний, системно-моделювальний, творчий (Павлутенков, 2008, с. 77);
- високий, середній, недостатній та низький (Миропольська, 2010, с. 11).

Науковці, які досліджували формування правової компетентності фахівців різних сфер діяльності, виокремлювали як три, так і чотири рівні її розвитку.

У Великобританії і США впродовж багатьох років діє трирівнева система оцінювання компетентності: підготовчий рівень, рівень практика і рівень просунутого практика. Всі вони поділені на ділянки. Володіння компетенціями і навичками всіх ділянок одного рівня – необхідна умова для переходу на наступний рівень (Клютова, 2008). Колектив білоруських вчених С. М. Калицький, М. В. Ільїн, Н. М. Сикорська (2005) обґрунтували чотириступінчасту оцінку рівнів засвоєння навчального матеріалу (компетентності): рівень подання, рівень розуміння, рівень застосування, рівень творчості.

Вчена К. Масленнікова (2009) виокремила такі рівні сформованості професійної компетентності майбутнього фахівця-економіста: непродуктивний, функціональний, оптимальний і гармонійний. А В. Ситянін (2010), досліджуючи процес формування правової компетентності науково-педагогічних працівників вищої школи виокремив три рівні сформованості правової компетентності: адаптивний (низький), нормативний (середній) і креативний (високий). Адаптивний (низький) відповідно визначається такими параметрами: відсутність сформованих мотивів правової поведінки, наявність лише поверхневих знань у сфері права, низький рівень правової комунікації; нормативний (середній) характеризується усвідомленням необхідності правової інформації, відсутністю конкретних знань права та процедур захисту своїх прав, наявністю помилок у процесі аналізу нормативно-правових актів і оформленні документів, а креативний (високий) передбачає наявність стійкого інтересу до правових явищ, знань і розуміння природи правових явищ, нормативно-правових актів, здатність самостійно проводити пошук і аналіз нормативно-правових актів, вирішувати правові ситуації.

Н. Яворська (2017, с. 102) обґрунтувала доцільність оцінювання сформованості професійної компетентності майбутніх юристів за трьома рівнями: високий, достатній, критичний, кожен з яких має свої показники. Н. Розіна (2016) в межах дослідження формування соціально-правової компетентності майбутніх кваліфікованих робітників у закладах професійно-технічної освіти виокремила також три рівні її сформованості: низький (слабка мотивація до набуття соціально-правових знань, безвідповідальність за власні вчинки); середній (ситуативне розв'язання конфліктних ситуацій, слабка спрямованість на набуття правових знань) та високий (наявність соціально-правових знань і вмінь прогнозувати протиправні ситуації і запобігати їм).

О. Поліщук (2018, с. 79) у процесі визначення умов формування правової компетентності майбутнього менеджера виокремила низький (недостатнє вміння аналізувати правові ситуації, наявність помилок під час відбору та аналізу нормативно-правових актів), середній (характерна часткова сформованість правових знань, умінь і навичок) та високий (готовність використати отримані знання для вирішення правових ситуацій, що виникають) рівні її розвитку. А. Главацька (2013, с. 40–41) виокремила такі чотири рівні правової компетентності майбутнього викладача в процесі професійної підготовки: низький (відсутні морально-правові переконання), середній (характеризується правовою пасивністю та частковою трансформованістю юриспруденції у внутрішніх переконаннях), достатній (позитивне ставлення до правових проблем, глибокі правові знання) та високий (стійкий високорозвинений морально-правовий менталітет).

З метою оцінювання стану сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування використаємо триступеневу шкалу (початковий, середній, високий рівні формування правової компетентності), яка, на нашу думку, є релевантною специфіці досліджуваного об'єкта.

Отже, початковий рівень сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування свідчить, що студенти мають часткові правові знання і не знають, як ці знання можна використати в майбутній фаховій діяльності; вони не виявляють бажання вдосконалювати свої знання, фаховий рівень, виявляють епізодичний інтерес до опанування обраною професією, що стимулюється лише зовнішніми чинниками. В процесі навчання знання засвоюються формально, студент не вміє працювати самостійно, діє за підказкою і не може пояснити свої дії та прогнозований результат.

Студентам, яким притаманний середній рівень сформованості правової компетентності, властива нестійка позитивна мотивація, епізодичний інтерес до формування правових знань та навичок. У цієї групи сформовані вміння для розв'язання типових професійних завдань, однак творчо опрацювати матеріал вони не можуть через брак знань та навичок. Студентам притаманне усвідомлення недоліків своєї підготовки та необхідності у самовдосконаленні, однак мотивами цього процесу є зовнішні фактори.

У цієї групи сформовані вміння для розв'язання типових професійних завдань, однак творчо опрацювати матеріал вони не можуть через брак знань та навичок. Студентам притаманне усвідомлення недоліків своєї підготовки та необхідності у самовдосконаленні, однак мотивами цього процесу є зовнішні фактори.

Студентам, які демонструють високий рівень сформованості правової компетентності, властива стійка мотивація до опанування правових знань, наявне прагнення пошуку нестандартних рішень, сформовані навички самостійної роботи. Вони адекватно оцінюють рівень власної підготовленості, знаходять шляхи його покращення. У них наявне свідоме розуміння мети, прогнозування своїх дій; вони знають реальну оцінку своїх можливостей, у них сформовано прагнення до творчості, здатність до самоаналізу та самооцінки.

Висновки

З метою оцінювання стану сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування, на основі наукового обґрунтування як в теоретичному, так і у практичному плані, визначено критерії, показники та рівні її розвитку. Запропоновано використання триступеневої шкали оцінювання (початковий, середній і високий рівні формування правової компетентності), яка, на нашу думку, є релевантною специфіці досліджуваного об'єкта.

Подальші дослідження можуть бути скеровані на вдосконалення підходів та методів спрощення та автоматизації процесу оцінювання рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування, запропонованих у цій технології, зокрема шляхом безпосереднього тестування на комп'ютері у процесі навчальної діяльності та після її закінчення.

СПИСОК ПОСИЛАНЬ

- Аникина, А. С., & Постников, П. Г. (2012). Правовая компетентность как планируемый результат профессиональной подготовки педагога. Педагогическое образование и наука, № 2, 24-28.
- Багрій, В. Н. (2012). Критерії та рівні сформованості професійних умінь майбутніх соціальних педагогів. Збірник наукових праць Хмельницького інституту соціальних технологій Університету «Україна», 6, 10–15.
- Введенский, В. Н. (2003). Моделирование профессиональной компетентности педагога. Педагогика, 10, 51-55.
- Галімов, А. В. (2004). Теоретико-методичні засади підготовки майбутніх офіцерів-прикордонників до виховної роботи з особовим складом. Хмельницький: Вид-во НАДСПУ.
- Главацька, А. О. (2013). Критерії формування правової компетентності майбутнього викладача в процесі професійної підготовки. Педагогічний процес: теорія і практика, Вип. 4, 34-43.
- Губа, А. (2010). Теоретико-методичні засади формування управлінської культури вчителя – майбутнього менеджера освіти. (Дис. д-ра пед. наук). Харківський національний педагогічний університет імені Г. С. Сковороди, Харків.
- Гузій, Н. (2007). Категорія професіоналізму в теорії і практиці підготовки майбутнього педагога. (Дис. д-ра пед. наук). Національний педагогічний університет імені М. П. Драгоманова, Київ.
- Гусаковский, М. (Ред). (2006). Оценивание: образовательные возможности: сб. науч.-метод. статей. Вып. 4. Минск: БГУ.
- Доценко, Н. (2017). Методологічні підходи щодо підготовки здобувачів вищої освіти інженерних спеціальностей в умовах інформаційно-освітнього середовища. Молодий вчений, 11 (51), 298-301.
- Іванова, С. В. (2010). Критерії та показники розвитку професійної компетентності вчителів біології в закладах післядипломної педагогічної освіти. Вісник Житомирського державного університету. Пед. науки, Вип. 52, 152–156.
- Калицкий, Э. М., Ильин, М. В., & Сикорская, Н. М. (2005). Разработка средств контроля учебной деятельности: метод. рекомендации. Минск: РИПО.
- Клютова, О. К. (2008). Основные компетенции специалиста по управлению персоналом в Великобритании и США. Среднее профессиональное образование, 9, 79–82.
- Коваленко, Н. (2008). Формування правосвідомості і правової культури студентів неюридичних навчальних закладів. Часопис Київського університету права, 1, 53-58.
- Кремень, В. (Ред). (2008). Енциклопедія освіти. Київ: Юрінком Інтер.

- Кузнецов, С. А. (2011). Критерии и показатели сформированности социальноправовой компетентности будущего специалиста по физической культуре и спорту. Педагогико-психологические и медико-биологические проблемы физической культуры и спорта, 1(18), 1-6.
- Курлянд, З. (1992). Формирование и развитие профессиональной устойчивости учителя. (Автореф. дис. д-ра пед. наук). Одесский педагогический институт им. К. Д. Ушинского, Одесса.
- Лазарев, О. В. (2014). Критерії, показники та рівні сформованості професійної комунікативної компетентності майбутніх фахівців аграрного профілю. Збірник наукових праць Уманського національного університету садівництва, Ч. 1, 211-216.
- Луговська, Е. М. (2013). Критерії оцінювання фахової компетентності техніків-механіків агропромислового виробництва. Науковий вісник Донбасу, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_21.
- Масленнікова, К. С. (2009). Критерії та рівні сформованості професійної компетентності майбутніх економістів. Збірник наукових праць «Педагогічні науки Національної академії Державної прикордонної служби України», 2, 94-100.
- Миропольська, О. (2010). Формування професійної компетентності фахівців митних органів в умовах службової діяльності. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Національна академія Державної прикордонної служби України імені Б. Хмельницького, Хмельницький.
- Нагорняк, С. (2018). Умови формування правосвідомості студентів за спеціальністю правознавство у процесі виховної роботи коледжу. (Дис. канд. пед. наук). Вінницький державний педагогічний університет імені Михайла Коцюбинського, Вінниця.
- Новиков, А. М. (2010). Методология научного исследования. Москва: Либроком.
- Павлютенков, Є. М. (2008). Моделювання в системі освіти (у схемах і таблицях). Харків: Основа.
- Поліщук, О. (2018). Сутність та структура правової компетентності майбутніх менеджерів у вищих аграрних навчальних закладах. Молодь і ринок, 2 (157), 73-80.
- Ржевська, Н. В. (2016). Критерії та показники сформованості правової компетентності майбутніх бакалаврів із підприємництва, торгівлі та біржової діяльності. Педагогічні науки. Збірник наукових праць, Вип. LXXIV, 3, 96-99.
- Ротар, В. (2014). Критерії та показники правової компетентності фахівця пожежної безпеки. Людинознавчі студії. Педагогіка, Вип. 29, 179-187.
- Ситянін, В. (2010). Формування правової компетентності науково-педагогічних працівників вищої школи. (Автореф. дис. канд. пед. наук). Державний вищий навчальний заклад «Університет менеджменту освіти» НАПН України, Київ.
- Тернопільська, В. І., & Деревянко, О. В. (2012). Визначення критеріїв сформованості професійної компетентності майбутніх гірничих інженерів. Науковий часопис НПУ імені Н. П. Драгоманова. Серія 5. Педагогічні науки: реалії та перспективи, 31, 264-267.
- Федієнко, В. (2009). Моделі кваліметрії і порівняння рівнів навчальних досягнень студентів у різних оціночних системах. (Дис. канд. пед. наук). Кіровоградський соціально-педагогічний інститут «Педагогічна академія», Кіровоград.
- Штимак, А. (2015). Технологія визначення рівня компетентності випускника ВНЗ з використанням алгоритмів нечіткого логічного виведення. Вісник НУ «Львівська політехніка». Комп'ютерні науки та інформаційні технології, 826, 109-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPKNIT_2015_826_18.
- Яворська, Н. В. (2017). Формування професійної компетентності майбутніх юристів у контексті стандартизації. Вісник університету імені Альфреда Нобеля. Серія «Педагогіка і психологія». Педагогічні науки, 2(14), 223-228.

REFERENCES

- Anikina, A. S., & Postnikov, P. G. (2012). Pravovaya kompetentnost kak planiruemiy rezultat professionalnoj podgotovki pedagoga. Pedagogicheskoe obrazovanie i nauka, № 2, 24-28.
- Bahrii, V. N. (2012). Kryterii ta rivni sformovanosti profesiinykh umin maibutnykh sotsialnykh pedahohiv. Zbirnyk naukovykh prats Khmelnytskoho instytutu sotsialnykh tekhnolohii Universytetu «Ukraina», 6, 10-15.
- Dotsenko, N. (2017). Metodolohichni pidkhody shchodo pidhotovky zdobuvachiv vyshchoi osvity inzhenernykh spetsialnostei v umovakh informatsiino-osvitnoho seredovyshcha. Molodyi vchenyi, 11 (51), 298-301.

- Fediienko, V. (2009). Modeli kvalimetrii i porivniannia rivniv navchalnykh dosiahnen studentiv u riznykh otsinochnykh systemakh. (Dys. kand. ped. nauk). Kirovohradskiyi sotsialno-pedahohichnyi instytut «Pedahohichna akademiia», Kirovohrad.
- Gusakovskij, M. (Red). (2006). Ocenivanie: obrazovatelnye vozmozhnosti: sb. nauch.-metod. statej. Vyp. 4. Minsk: BGU.
- Halimov, A. V. (2004). Teoretyko-metodychni zasady pidhotovky maibutnykh ofitseriv-prykordonnykh do vykhovnoi roboty z osobovym skladom. Khmelnytskyi: Vyd-vo NADSPU.
- Hlavatska, A. O. (2013). Kryterii formuvannia pravovoi kompetentnosti maibutnoho vykladacha v protsesi profesiinoi pidhotovky. Pedahohichnyi protses: teoriia i praktyka, Vyp. 4, 34-43.
- Huba, A. (2010). Teoretyko-metodychni zasady formuvannia upravlinskoj kultury vchytelia – maibutnoho menedzhera osvity. (Dys. d-ra ped. nauk). Kharkivskiyi natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni H. S. Skovorody, Kharkiv.
- Huzii, N. (2007). Katehoriia profesionalizmu v teorii i praktytsi pidhotovky maibutnoho pedahoha. (Dys. d-ra ped. nauk). Natsionalnyi pedahohichnyi universytet imeni M. P. Drahomanova, Kyiv.
- Ivanova, S. V. (2010). Kryterii ta pokaznyky rozvytku profesiinoi kompetentnosti vchyteliv biolohii v zakladakh pislidiplomnoi pedahohichnoi osvity. Visnyk Zhytomyrskoho derzhavnoho universytetu. Ped. nauky, Vyp. 52, 152–156.
- Kalickij, E. M., Il'in, M. V., & Sikorskaya, N. M. (2005). Razrabotka sredstv kontrolya uchebnoj deyatelnosti: metod. rekomendacii. Minsk: RIPO.
- Klyutova, O. K. (2008). Osnovnye kompetencii specialista po upravleniyu personalom v Velikobritanii i SShA. Srednee professionalnoe obrazovanie, 9, 79–82.
- Kovalenko, N. (2008). Formuvannia pravosvidomosti i pravovoi kultury studentiv neiurydychnykh navchalnykh zakladiv. Chasopys Kyivskoho universytetu prava, 1, 53-58.
- Kremen, V. (Red). (2008). Entsyklopediia osvity. Kyiv: Yurinkom Inter.
- Kuznecov, S. A. (2011). Kryterii i pokazateli sformirovannosti socialnopravovoj kompetentnosti budushchego specialista po fizicheskoy kulture i sportu. Pedagogiko-psihologicheskie i mediko-biologicheskie problemy fizicheskoy kultury i sporta, 1(18), 1-6.
- Kurlyand, Z. (1992). Formirovanie i razvitie professionalnoj ustojchivosti uchitelya. (Avtoref. dis. d-ra ped. nauk). Odesskij pedagogicheskij instytut im. K. D. Ushinskogo, Odessa.
- Lazariev, O. V. (2014). Kryterii, pokaznyky ta rivni sformovanosti profesiinoi komunikativnoi kompetentnosti maibutnykh fakhivtsiv ahrarynoho profilu. Zbirnyk naukovykh prats Umanskoho natsionalnoho universytetu sadivnytstva, Ch. 1, 211-216.
- Luhovska, E. M. (2013). Kryterii otsiniuvannia fakhovoi kompetentnosti tekhniv-mekhaniv ahropromyslovoho vyrobnytstva. Naukovyi visnyk Donbasu, 1. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/nvd_2013_1_21.
- Maslennikova, K. S. (2009). Kryterii ta rivni sformovanosti profesiinoi kompetentnosti maibutnykh ekonomistiv. Zbirnyk naukovykh prats «Pedahohichni nauky Natsionalnoi akademii Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy», 2, 94-100.
- Myropolska, O. (2010). Formuvannia profesiinoi kompetentnosti fakhivtsiv mytynykh orhaniv v umovakh sluzhbovoi diialnosti. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Natsionalna akademiia Derzhavnoi prykordonnoi sluzhby Ukrainy imeni B. Khmelnytskoho, Khmelnytskyi.
- Nahorniak, S. (2018). Umovy formuvannia pravosvidomosti studentiv za spetsialnistiu pravoznavstvo u protsesi vykhovnoi roboty koledzhu. (Dys. kand. ped. nauk). Vinnytskyi derzhavnyi pedahohichnyi universytet imeni Mykhaila Kotsiubynskoho, Vinnytsia.
- Novykov, A. M. (2010). Metodolohiya nauchnoho issledovanyia. Moskva: Lybrom.
- Pavliutenkov, Ye. M. (2008). Modeliuvannia v systemi osvity (u skhemakh i tablytsiakh). Kharkiv: Osnova.
- Polishchuk, O. (2018). Sutnist ta struktura pravovoi kompetentnosti maibutnykh menedzheriv u vyshchykh ahrarynykh navchalnykh zakladakh. Molod i rynek, 2 (157), 73-80.
- Rotar, V. (2014). Kryterii ta pokaznyky pravovoi kompetentnosti fakhivtsia pozhezhnoi bezpeky. Liudynoznavchi studii. Pedahohika, Vyp. 29, 179-187.
- Rzhevska, N. V. (2016). Kryterii ta pokaznyky sformovanosti pravovoi kompetentnosti maibutnykh bakalavriv iz pidpriemnytstva, torhivli ta birzhovoi diialnosti. Pedahohichni nauky. Zbirnyk naukovykh prats, Vyp. LXXIV, 3, 96-99.
- Shtymak, A. (2015). Tekhnolohiia vyznachennia rivnia kompetentnosti vypuskyka VNZ z vykorystanniam alhorytmiv nechitkoho lohichnoho vyvedennia. Visnyk NU «Lvivska politekhnika».

- Kompiuterni nauky ta informatsiini tekhnologii, 826, 109-122. URL: http://nbuv.gov.ua/UJRN/VNULPKNIT_2015_826_18.
- Sytianin, V. (2010). Formuvannia pravovoi kompetentnosti naukovo-pedahohichnykh pratsivnykiv vyshchoi shkoly. (Avtoref. dys. kand. ped. nauk). Derzhavnyi vyshchyi navchalnyi zaklad «Universytet menedzhmentu osvity» NAPN Ukrainy, Kyiv.
- Ternopil'ska, V. I., & Derevianko, O. V. (2012). Vyznachennia kryteriiv sformovanosti profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh hirnychkykh inzheneriv. Naukovyi chasopys NPU imeni N. P. Drahomanova. Seriiia 5. Pedahohichni nauky: realii ta perspektyvy, 31, 264-267.
- Vvedenskij, V. N. (2003). Modelirovanie professionalnoj kompetentnosti pedagoga. Pedagogika, 10, 51-55.
- Yavorska, N. V. (2017). Formuvannia profesiinnoi kompetentnosti maibutnikh yurystiv u konteksti standartyzatsii. Visnyk universytetu imeni Alfreda Nobelia. Seriiia «Pedahohika i psykhohohiia». Pedahohichni nauky, 2(14), 223-228.

Сергій Пугач

Визначення рівнів сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування

У статті за результатами аналізу наукових праць і власного досвіду з метою оцінювання стану сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування, на основі наукового обґрунтування як в теоретичному, так і у практичному плані, визначено критерії, показники та рівні її розвитку. Запропоновано використання триступеневої шкали оцінювання (початковий, середній і високий рівні формування правової компетентності), яка, на нашу думку, є релевантною специфіці досліджуваного об'єкта.

Отже, початковий рівень сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування свідчить, що студенти мають часткові правові знання і не знають, як ці знання можна використати в майбутній фаховій діяльності; вони не виявляють бажання вдосконалювати свої знання, фаховий рівень, виявляють епізодичний інтерес до опанування обраною професією, який стимулюється лише зовнішніми чинниками. В процесі навчання знання засвоюються формально, студент не вміє працювати самостійно, діє за підказкою та не може пояснити свої дії та прогнозований результат.

Студентам, яким притаманний середній рівень сформованості правової компетентності, властива нестійка позитивна мотивація, епізодичний інтерес до формування правових знань та навичок. У цієї групи сформовані вміння для розв'язання типових професійних завдань, однак творчо опрацювати матеріал вони не можуть через брак знань та навичок. Студентам притаманне усвідомлення недоліків своєї підготовки та необхідності у самовдосконаленні, однак мотивами цього процесу є зовнішні фактори.

Студентам, які демонструють високий рівень сформованості правової компетентності, властива стійка мотивація до опанування правових знань, наявне прагнення пошуку нестандартних рішень, сформовані навички самостійної роботи. Вони адекватно оцінюють рівень власної підготовленості, знаходять шляхи його покращення. У них наявне свідоме розуміння мети, прогнозування своїх дій; вони знають реальну оцінку своїх можливостей, у них сформовано прагнення до творчості, здатність до самоаналізу та самооцінки.

Подальші дослідження можуть бути скеровані на вдосконалення підходів та методів спрощення та автоматизації процесу оцінювання рівня сформованості правової компетентності майбутніх фахівців з обліку і оподаткування, запропонованих у цій технології, зокрема шляхом безпосереднього тестування на комп'ютері у процесі навчальної діяльності та після її закінчення.

Ключові слова: компетентнісний підхід, правова компетентність, фахівці з обліку і оподаткування, рівень розвитку правової компетентності, оцінювання рівня розвитку.

Сергій Пугач – кандидат юридичних наук, доцент кафедри правознавства і гуманітарних дисциплін, Вінницький навчально-науковий інститут економіки Тернопільського національного економічного університету, Вінниця, *e-mail*: qwertsss262@gmail.com.

S. Pugach

Definition of Levels of Legal Competence Formation of Future Accounting and Taxation Professionals

According to the results of the analysis of scientific works and own experience, in order to evaluate the state of formation of legal competence of future specialists in accounting and taxation, on the basis of scientific substantiation both in theoretical and practical terms, the criteria, indicators and levels of its development are defined. It is proposed to use a three-stage assessment scale (initial, medium and high levels of legal competence formation), which, in our opinion, is relevant to the specificity of the object under study.

Therefore, the initial level of legal competence of future accounting and tax specialists indicates that students have partial legal knowledge and do not know how this knowledge can be used in future professional activity; they do not want to improve their knowledge, their professional level, they have episodic interest in mastering their chosen profession, which is stimulated only by external factors. In the process of learning knowledge is learned formally, the student is not able to work independently, acting on the prompt and unable to explain their actions and the predicted result.

Students who are characterized by an average level of legal competence are characterized by unstable positive motivation, episodic interest in the formation of legal knowledge and skills. This group has the skills to solve typical professional tasks, but they cannot creatively craft material because of a lack of knowledge and skills. Students are aware of the shortcomings of their training and the need for self-improvement, but the motives behind this process are external factors.

Students who demonstrate a high level of legal competence are formed with a strong motivation to acquire legal knowledge, a desire to find non-standard solutions, and independent work skills. They adequately assess their level of readiness, find ways to improve it. They have a conscious understanding of purpose, predicting their actions; they know the real assessment of their capabilities, they have a desire for creativity, the ability to self-analysis and self-esteem.

Further research may be aimed at improving approaches and methods to simplify and automate the process of assessing the future competence of accounting and tax professionals proposed by this technology, in particular by directly testing the computer during and after graduation.

Keywords: competence approach, legal competence, accounting and tax specialists, level of development of legal competence, assessment of level of development.

Pugach Serhii – Cand. Sc. (Legal), Associate Professor of the Chair of Law and Humanities, Vinnytsia Scientific-Training Institute of Economics of Ternopil National Economical University, Vinnytsia, e-mail: qwertsss262@gmail.com.

Сергей Пугач

Определение уровней формирования правовой компетентности будущих специалистов по учету и налогообложению

В статье по результатам анализа научных работ и собственного опыта с целью оценки состояния формирования правовой компетентности будущих специалистов по учету и налогообложения на основе научного обоснования как в теоретическом, так и в практическом плане, определены критерии, показатели и уровни ее развития. Предложено использование трехступенчатой шкалы оценивания (начальный, средний и высокий уровни формирования правовой компетентности), которая, по нашему мнению, является релевантной специфике изучаемого объекта.

Итак, начальный уровень формирования правовой компетентности будущих специалистов по учету и налогообложения свидетельствует, что студенты имеют частичные правовые знания и не знают, как эти знания можно использовать в будущей профессиональной деятельности; они не проявляют желания совершенствовать свои знания, профессиональный уровень, проявляют эпизодический интерес к овладению избранной профессией, который стимулируется только внешними

факторами. В процессе обучения знания усваиваются формально, студент не умеет работать самостоятельно, действует по подсказке и не может объяснить свои действия и прогнозируемый результат.

Студентам, которым присущ средний уровень формирования правовой компетентности, свойственна неустойчивая положительная мотивация, эпизодический интерес к формированию правовых знаний и навыков. У этой группы сформированы умения для решения типовых профессиональных задач, однако творчески обработать материал они не могут из-за нехватки знаний и навыков. Студентам присуще осознание недостатков своей подготовки и необходимости в самосовершенствовании, однако мотивами этого процесса являются внешние факторы.

Студентам, которые демонстрируют высокий уровень формирования правовой компетентности, свойственна устойчивая мотивация к овладению правовыми знаниями, имеется стремление к поиску нестандартных решений, сформированы навыки самостоятельной работы. Они адекватно оценивают уровень своей подготовленности, находят пути его улучшения; имеют сознательное понимание цели, прогнозирования своих действий; знают реальную оценку своих возможностей, у них сформировано стремление к творчеству, способность к самоанализу и самооценке.

Дальнейшие исследования могут быть направлены на совершенствование подходов и методов упрощения и автоматизации процесса оценки уровня формирования правовой компетентности будущих специалистов по учету и налогообложению, предложенных в этой технологии, в частности путем непосредственного тестирования на компьютере в процессе учебной деятельности и по ее окончанию.

Ключевые слова: компетентностный подход, правовая компетентность, специалисты по учету и налогообложению, уровень развития правовой компетентности, оценка уровня развития.

Сергей Пугач – кандидат юридических наук, доцент кафедры правоведения и гуманитарных дисциплин, Винницкий учебно-научный институт экономики Тернопольского национального экономического университета, Винница, e-mail: qwertsss262@gmail.com.